

FTAMP 06.73.55

Д.Ш. Куатбекова
М.Т. ЖоламановаЛ.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
(E-mail: kuatbekovad@gmail.com, makpalzh@mail.ru)

Банк жүйесінің тұрақтылығын Базель III талаптары бойынша арттыру

Аннотация. Банктік қадағалау жөніндегі Базель комитеті бүкіл дүниежүзілік банктік секторда өтімді резервтерді ұлғайтуға және олардың сапасын жақсартуға бағытталған банктік активтер құрылымы бойынша нормалар мен стандарттардың жиынтығы. Бұл банктердің тұрақтылығы мен олардың жаңа қаржылық күйзелістерге төтеп беру қабілеттілігін едәуір арттыруға жағдай жасайды. Талданған банктік дағдарыстың нәтижесі дағдарыстың басты себебі ретінде банк секторының өтімділігінің төмендігі және тәуекелдер туындаған кезде шығындар мен шығындарды жабу үшін резервтік қорлардың жеткіліксіздігі екенін көрсетті. Әр елдің банк жүйесі әртүрлі даму дәрежесіне ие. Сондықтан Базель III стандарттарын әр елдердің банктерінің енгізуі сияқты фактор олардың жұмысына әртүрлі дәрежеде әсер етеді. Жоғарыда атап өткен мәселелерге сүйене отырып, біз нормативтік стандарттардың өзгеру динамикасын қарастырдық. Нәтижесінде үш негізгі келісімнің кейбір заңдылықтары мен ұқсастықтарын байқаддық. Сондай-ақ банк құрылымының сенімділігін арттыра алатын бірнеше негізгі Базель III нормаларын көрсеттік. Базель III-ті әлемдік банк жүйесіне енгізу мәселелеріне де тоқталдық.

Түйін сөздер: Базель комитеті, Базель III, өтімділік, төлемқабілеттілік, өтімділік коэффициенті, дүниежүзілік банк.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2021-2-136-142>

Кіріспе

Банктік қадағалау жөніндегі Базель комитеті (BCBS) 1974 жылы G10 орталық банкінің басшыларымен құрылды. BCBS мақсаты – халықаралық қаржы жүйесінің тұрақтылығы мен сенімділігін сақтау және жақсарту, сонымен қатар оған банктік қадағалау, стандарт-

тау, қаржы институттарындағы тәжірибелер мен тәсілдерді біріктіруге ынталандыру және пруденциалдық қадағалаудың минималды стандарттарын бекіту болып табылады.

Осы жылдар ішінде комитетке халықаралық қаржы нарықтарының өсіп келе жатқан талғампаздығы мен күрделілігі, жаһанда-нуы, ойлаудың микро-макропруденциалдық

көзқарасқа ауысуы және комитет стандарттарының орындалуын бақылау рөліндегі эволюция әсер бергенін атап өтеміз.

Мақаланың мақсаты – Банк жүйесінің тұрақтылығын Базель III стандартының талаптары бойынша дүниежүзілік банк жүйесіне енуін қарастыру және банктік қадағалау жөніндегі Базель комитетінің банктің төлемқабілеттілігін қамтамасыз етуге және өтімділік тәуекелін басқаруға қосқан негізгі үлестерін ұсыну.

Мақаланың міндеттері: Базель Комитетінің стандарттарының өзгеру динамикасын қарастыра отырып, заңдылықтар мен ұқсастықтарды байқау. Базель III банктердің тұрақтылығын бағалайтын коэффициенттердің мәнін ашу, дүниежүзілік банк жүйесіне енудегі мәселелерді белгілеу.

Зерттеу әдістері

Мақалада теориялық, экономикалық, статистикалық, сандық және сапалық талдаулар жасалынды.

Талқылау және нәтижелер

Авторлар тарапынан қаржылық тәуекелдерді басқарудың халықаралық нормативтік базасының мәніне сипаттама беріліп, банктік қадағалау жөніндегі Базель комитетінің банктің төлемқабілеттілігін қамтамасыз етуге және өтімділік тәуекелін басқаруға қосқан негізгі үлестерін ұсындық. Базельдік банктік қадағалау комитетінің ережелері мен ұсыныстарында өтімділік тәуекелі ешқашан есепке алынбағанын және төлемқабілеттілігінің коэффициенттері ғана ескерілгеніне көз жеткіздік.

Банктік қадағалау жөніндегі Базель комитеті үш негізгі келісімді жариялайды: Базель I (1988), Базель II (2004) және Базель III (2010) [1].

Реттеу стандарттарының өзгеру динамикасын қадағалай отырып, кейбір заңдылықтар мен ұқсастықтарды байқауға болады. Мысалы, негізгі шаралардың назары қайтадан банктердің тұрақтылығына аударылып, екінші Базельмен салыстырғанда жалпы тәсіл консервативті сипатқа және талаптар қайта-

Кесте 1

Реттеудің халықаралық тәсілдерін әзірлеу [2]

Параметрлері	Базель I	Базель II	Базель III
Негізгі объект	Халықаралық банктер	Халықаралық банктер және банктік топтар	Жүйелік маңызды банктер, топтар, әлемдік және ұлттық банктік жүйелер
Фокус	Тұрақтылық	Тұрақтылық; тәуекелдерді басқару жүйелері	Тұрақтылық (+)
Жалпы тәсіл	Консервативті	Либералды	Консервативті (+)
Талаптардың сипаты	Императивті	Диапозитивті және императивті	Императивті (+)
Реттеу құралдары	Капитал; капитал жеткіліктілігі	капитал жеткіліктілігі; тәуекелдерді басқару талаптары; капитал жеткіліктілігі және тәуекелдерді басқару бойынша ақпаратты ашу талаптары	Капитал; капитал жеткіліктілігі; өтімділік деңгейі; контрциклдік құралдар жинағы

дан императивті сипатқа көшті. Дамудың бұл нұсқасында спиральмен ұқсастығы еріксіз өзін-өзі ұсынып, тек осы жағдайда іс-әрекеттер мен реттеу құралдарының масштабы жаңа деңгейге көтерілді (кесте 1).

1. Базель III – әлемдік қаржы дағдарысына қарсы жауап ретінде

Базель III 2010 жылдың қараша айында Сеулде өткен G20 саммитінде мақұлданған. Базель III 2008 жылғы әлемдік қаржы дағдарысына жауап ретінде пайда болды. Бұл дағдарысты жүйелі маңызды несиелік ұйымдардың өзара байланысы көптеген күрделі операциялар арқылы күшейтті.

Базель III банк құрылымының сенімділігін арттыра алатын бірнеше негізгі ережелерді қамтиды:

1. Меншікті капиталдың өтімді резервінің ең төменгі мөлшері немесе бірінші деңгейде-

гі негізгі капиталдың коэффициенті мөлшері 4,5% болу қажет.

2. 2,5% капитал буферін құру. Бұл арқылы дағдарыс жағдайында банктің негізгі қорғанысы ретінде 1 деңгейлі капитал коэффициентінің өтімді резерві және буферлік резерві бола алады. Бұл $2,5\% + 4,5\% = 7\%$ резервті құрайды.

3. Ағымдағы 4,5%-дан 6%-ға дейін банктің бірінші деңгейдегі капиталының деңгейі ұлғайтылды. Бұл оның ең өтімді активтерін білдіреді. Оларға мемлекеттік облигациялар, жай акциялар және мүмкін шығындарды жабуға бағытталған бөлінбеген пайда жатады.

4. Дүниежүзілік қаржы жүйесінде дағдарыс жағдайында банктер арнайы тұрақтандыру қорына банктің мөлшері мен олардың осалдығына байланысты капиталдың 0% -дан 2,5% -на дейін бөлуі керек. Оны әр ел өз бетінше анықтай алады.

Кесте 2

Базель III енгізу кезеңдері [3]

Базель	I	II	III	III	III	III	III	III	III
	1988	2004	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Микропруденциалды қадағалау: тәуекелмен өлшенген (RWA) активтерге деген % және капиталға деген қажеттілік									
Бірінші деңгейдегі жай акциялар (Common Equity Tier1)		2	3,5	4	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
Бірінші деңгейдегі капитал (Tier 1 Capital)		4	4,5	5,5	6	6	6	6	6
Жалпы (реттеушілік) капитал (Total Capital)	8	8	8	8	8	8	8	8	8
Сақтау буфері (Conservation Buffer)						0,625	1,25	1,875	2,5
Макропруденциалды қадағалау, %									
Цикле қарсы буфер (Countercyclical buffer), капиталға деген қажеттіліктің өзгеру мүмкін болатын ауқымы			0-2,5	0-2,5	0-2,5	0-2,5	0-2,5	0-2,5	0-2,5
Қаржылық левередж (Leverage ratio)			3% деңгейдегі тестілеу			2017 ж.- бастап реттеу			
Өтімділікті өтеу коэффициенті (Liquidity coverage ratio)			мониторинг	≥100	≥100	≥100	≥100	≥100	≥100
Тұрақты қаржыландырудың таза коэффициенті (net stable funding ratio)			мониторинг					>100	>100

Меншікті капиталдың жеткіліктілігінің едәуір өсуі қарастырылады. Оның ішінде жүйелік маңызды банктер үшін 1,6 есе өсіп, меншікті капиталға бас назар аудару көзделген.

Бұл реформаны әзірлеушілердің есептеулері әлемде қаражаттың артық мөлшері бар екендігіне негізделіп, банктер үшін бұл қаражаттарды тұрақтандыру қорлары ретінде имобилизациялау қиын болмайды деген сенімде.

Базель III құжаттарында Базель II жетілдіру бойынша ұсыныстар көрсетілген (2-кесте).

Базель III-ті іске асырудың басты міндеті – қалыптасып отырған дағдарыстық жағдайлардан және қаржылық шығындардан банк секторындағы тәуекелдерді азайту, сондай-ақ қаржы жүйесінің тұрақтылығын арттыру және банктік дағдарыстың қайталануын болдырмау болып табылады.

Меншікті капиталды ұлғайтуға арналған негізгі құралдар – акциялардың қосымша эмиссиясы және берілген субсидиялар түріндегі мемлекеттік көмек. Осы нормаларды сақтамау келесі салдарға әкеп соқтырады: акциялар бойынша дивидендтер төлемдерінің азайуы, қызметкерлеріне берілетін сыйақылар мөлшерін азаюына әкеледі.

Базель III банктердің тұрақтылығын бағалау үшін екі өтімділік коэффициентін ұсынады:

1. Қысқа мерзімді өтімділіктің коэффициенті - бұл жоғары өтімді ресурстар қоры, бір ай ішінде стресс жағдайында операцияларды жалғастыруға мүмкіндік береді. Көрсеткіштің бөлгіші – 30 күндік таза ақшалай қаражат. Көрсеткіш мәні 100% -дан кем болмауы керек.

2. Таза тұрақты қаржыландыру коэффициенті бір жылдық уақыт горизонтымен тұрақты қаржыландырудың ең төменгі деңгейін белгілеп, қолда бар тұрақты қаржыландыру көздерінің тұрақты қаржыландырудың қажетті көлеміне қатынасы ретінде анықталады. Бұл көрсеткіш 100%-дан жоғары болуы керек. Экономикалық мәні болатын қаржыландырудың таза тұрақты индикаторын есептеу үшін қолданылатын салмақтау коэффициенттерін қолдану арқылы активті және пассивті опе-

рациялардың өтеу мерзімін сәйкестендіру болып табылады.

2. *Дүниежүзілік банк жүйесінде Базель III енгізу мәселелері*

Көптеген сарапшылар соңғы кезде әлемде қаржы және нақты секторларда өсім болды деп санайды. Қазіргі уақытта экономиканың барлық қабаттарында ауысулар болып жатыр. Бұған банк мекемелерінің көлемінің азаюы және «нашар» кәсіпорындардың банкроттығы дәлел. Осыған байланысты құрылымдық дағдарыс күтілуде. Оның салдары қаржы секторының кем дегенде 3 есеге, тіпті 5-6 есеге, ал экономиканың нақты секторының 1,5-3 есеге төмендеуіне әкеледі. Осы стандарттарды әзірлеу бүкіл құрылым өзгеріссіз қалады деген болжам болғандықтан, жақын болашақта ол күрделі түзетулерді қажет етеді. Сондай-ақ, негізгі мәселелер банк секторы қатарында туындауы мүмкін, бұл стандарттарға толық сәйкестікті банктердің тек қысқа мерзімді несиелендіруді жүзеге асыра алды, ал ұзақ мерзімді несие алатын шағын және орта кәсіпорындарға теріс соққы беруі мүмкін. Тағы бір әсері ретінде бұл әлемдегі дамып келе жатқан экономиканың бұзылуына және шағын бизнесті қаржыландыратын кәсіпорындарының қаржылық ресурстарын шектеуіне әкелуі. Жетекші экономистер Базель III-тің іске асырылуы дағдарыс кезінде құлағаннан кейін тез қалпына келе бастаған экономиканың өсуін баяулатып, 4,5 жыл ішінде ЖІӨ-нің 0,04 пайыздық тармаққа төмендеуі де болады деп санайды. Банк жүйесінің стандарттарды қатайтуға дайындығын талдай отырып, келесі бірнеше жылда дайын болмауы мүмкін деген қорытынды жасауға болады. Мысал ретінде, АҚШ-тың ірі банктері Базель III стандарттарына сәйкес орташа есеппен шамамен 600 миллиард доллар жинауы керек, ал еуропалық банктер - 105 миллиард еуро. Өртүрлі бағалаулардың нәтижесі бойынша, ресейлік банктер 1 трлн рубльден астам капиталдауға мәжбүр болды. Бұл үлкен мәселеге айналмаған, себебі: Ресейдің Орталық банкінің капиталының жеткіліктілігі және құрылымына қойылатын талаптары Базель III-ге қарағанда қатаң болуы.

Қорытынды

Біз қаржылық тәуекелдерді басқарудың халықаралық нормативтік базасын қарастыра отырып, банктік қадағалау жөніндегі Базель комитетінің банктің төлемқабілеттілігін қамтамасыз етуге және өтімділік тәуекелін басқаруға қосқан негізгі үлестерін ұсындық. Базельдік банктік қадағалау комитетінің ережелері мен ұсыныстарында өтімділік тәуекелі ешқашан есепке алынбағанын және төлемқабілеттілігінің коэффициенттері ғана ескерілгенін көрсеттік.

Әр елдің банк жүйесі әртүрлі даму дәрежесіне ие. Сондықтан, түрлі елдердің банкерінің Базель III стандарттарын енгізуі сияқты фактор олардың жұмысына әртүрлі дәрежеде әсер етеді. Бұл жағдайда әр елдің өзінің жүйесі мен екінші деңгейлі банкердің Базель III стандарттарына бейімделу моделін құру қажеттілігін ғана растайды. Базель III стандарттары тек әлемдік экономикаға ғана емес, сонымен қатар әр ел үшін жеке-жеке әсер етеді. Алайда, жаңа стандарттар туралы пікірлер әртүрлі. Жаңа стандарттардың сыншылары олардың әлемдік экономикада үлкен өзгерістерге соқтыруы мүмкін және құрылымдық дағдарыстың ықтималдығы жоғары болғандығы қаржы секторының кем дегенде 3-5 есе қысқаруына алып келеді деп сендіреді. Нақты

секторды 1,5-2 есеге қырқаруы мүмкін, өйткені жаңа ережелерді толықтай сақтау банкерді қысқа мерзімде ғана несие беруге мәжбүр етеді. Бұл шағын және орта кәсіпкерлікке зиян тигізіп, олар бір-бірін қаржыландыра алмай, дамушы әлемнің болашағына нүкте қоюы мүмкін. Сонымен қатар, жаңа ережелер банктік бизнестің рентабельділігінің төмендеуіне алып келіп, олардың несиелеу бойынша пайыздық мөлшерлемені көтеруге мәжбүр етуіне әкеледі, яғни несиенің төмен пайыздық мөлшерлемелерін, елдегі экономикалық өсімнің жоғары қарқынын мәңгіге ұмыта алу қаупі бар деген ойда. Келесі сарапшылар қауымдастығының тағы бір бөлігі Базель III банк жүйесін қауіпсіздендіреді және оларды сыртқы, ішкі күйзелістерге төзімді етеді деп алға тартады. Бұл өтімділіктің төмендеуіне банкердің құлдырауына жол бермей, жаңа стандарттарға сәйкес капитал мен өтімділікке қойылатын талаптардың жоғарылауы дағдарыс кезінде де банкердің несиелік қабілетін арттырады деген сенімде.

Бұл жағдайда әр елдің өзінің жүйесі мен екінші деңгейлі банкердің Базель III стандарттарына бейімделу моделін құру қажеттілігін ғана растайды. Сондықтан да, қаржы нарықтарындағы жағдайды жақсарту үшін Базель III стандарттардың жиынтығы әзірленді.

Әдебиеттер тізімі

1. Basel Committee completes review of principles for sound liquidity risk management and supervision, Press Release Basel: Bank for International Settlements, 2020 January. [Электрон. ресурсы] – URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.pdf> (қаралған күні: 10.12.2020)
2. Carvalho A., Hohl S., Raskopf R. and Ruhnau S. Proportionality in banking regulation: a cross-country comparison, FSI Insights // Basel: Bank for International Settlements. [Электрон. ресурсы] – URL: <https://pdf4pro.com/view/proportionality-in-banking-regulation-a-cross-1c89a.html/> (қаралған күні: 13.12.2020)
3. The Bank of International Settlements, 2020. [Электрон. ресурсы] – URL: https://www.bis.org/basel_framework/chapter/CRE/20.htm?inforce=20230101&published=20201126 (қаралған күні: 15.12.2020)
4. Беспалова Д.В. Принципы регулирования банковской деятельности // Russian Economic Bulletin. – 2019. – № 5. – С. 40 – 44.
5. Hohl S., Sison M.C., Stastny T., and Zamil R. The Basel Framework in 100 jurisdictions: implementation status and proportionality practices, FSI Insights on policy implementation №11. Basel: Bank for International Settlements. [Электрон. ресурсы] – URL: <https://www.bis.org/fsi/publ/insights11.pdf/> (қаралған күні: 20.12.2020)

D.Sh. Kuatbekova, M.T. Zholamanova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Increasing the stability of the banking system in accordance with the requirements, Basel III

Abstract. The Basel Committee on Banking Supervision is a set of norms and standards for the structure of banking assets, aimed at increasing liquid reserves and improving their quality in the global banking sector. This will significantly increase the resilience of banks and their ability to withstand new financial shocks. The results of the analyzed banking crisis showed that the main reason for the crisis was the low liquidity of the banking sector and the lack of reserve funds to cover the costs and expenses in the case of loans. The banking system of each country has a different level of development. Thus, such factors as the introduction of banks by different countries of the Basel III standards, to varying degrees affect their work. The authors have considered some legality and the similarity of the three basic agreements, considering the dynamics of changes in regulatory standards. They have also identified several key Basel III standards that can increase the reliability of the bank's structure. The article considers the implementation of Basel III in the global banking system.

Keywords: Basel Committee, Basel III, liquidity, solvency, liquidity ratio, The World Bank.

Д.Ш. Куатбекова, М.Т. Жоламанова

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Увеличение стабильности банковской системы согласно требованиям Базель III

Аннотация. Базельский комитет по банковскому надзору – это набор норм и стандартов структуры банковских активов, направленных на увеличение ликвидных резервов и улучшение их качества в мировом банковском секторе. Это значительно повысит устойчивость банков и их способность противостоять новым финансовым потрясениям. Результаты проанализированного банковского кризиса показали, что основными причинами кризиса стали низкая ликвидность банковского сектора и отсутствие резервных средств для покрытия издержек и расходов в случае возникновения рисков. Банковская система каждой страны имеет разный уровень развития. Следовательно, такой фактор, как введение банками разных стран стандартов Базель III в разной степени влияет на их работу. Исходя из вышеперечисленных вопросов, мы рассмотрели некоторые закономерности и сходства трех основных соглашений, учитывая динамику изменения нормативных стандартов. Определено несколько ключевых стандартов Базеля III, которые могут повысить надежность структуры банка. Затронут вопрос внедрения Базеля III в мировую банковскую систему.

Ключевые слова: Базельский комитет, Базель III, ликвидность, платежеспособность, коэффициент ликвидности, Всемирный банк.

References

1. Basel Committee completes review of principles for sound liquidity risk management and supervision, Press Release Basel: Bank for International Settlements, 2020 January. [Electronic resource] – Available at: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.pdf> (Accessed: 10.12.2020)
2. Carvalho A., Hohl S., Raskopf R. and Ruhnau S. Proportionality in banking regulation: a cross-country comparison, FSI Insights //Basel: Bank for International Settlements. [Electronic resource] – Available at: <https://pdf4pro.com/view/proportionality-in-banking-regulation-a-cross-1c89a.html/> (Accessed: 13.12.2020)
3. The Bank of International Settlements, 2020. [Electronic resource] – Available at: https://www.bis.org/basel_framework/chapter/CRE/20.htm?inforce=20230101&published=20201126 (Accessed: 15.12.2020)
4. Bespalova D.V. Principy regulirovaniya bankovskoj deyatel'nosti, Russian Economic Bulletin [Banking regulation principles, Russian Economic Bulletin], 5, 40 – 44 (2019). [in Russian]

5. Hohl S., Sison M.C., Stastny T., and Zamil R. The Basel Framework in 100 jurisdictions: implementation status and proportionality practices, FSI Insights on policy implementation №11. Basel: Bank for International Settlements. [Electronic resource] – Available at: <https://www.bis.org/fsi/publ/insights11.pdf/> (Accessed: 20.12.2020)

Авторлар туралы мәліметтер:

Қуатбекова Д.Ш. – 7M04109 «Қаржы нарықтары және қаржылық технологиялар» мамандығының 2-курс магистранты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Жоламанова М.Т. – **негізгі автор**, экономика ғылымдарының кандидаты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Қаржы» кафедрасының профессоры, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Kuatbekova D.Sh. – Master’s student in Financial markets and financial technologies, Department of Finance, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 11 Kazhymukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan.

Zholamanova M.T. – **The main author**, Candidate of Economical Sciences, Professor of the Department of Finance, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 11 Kazhymukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan.